

Сухомлинов О. Стилізаторські ігри з формою: ірреальний вимір "Поетичної прози" Ярослава Івашкевича // «У тридев'ятому царстві»: феномен казки в літературі, фольклорі і медіа : матеріали міжнародної наукової конференції (25 – 26 вересня 2014 р.) : зб. / [ред.-упор. С.С. Журавльова]. – Бердянськ, 2014. – С. 131 – 133.

Сухомлинов О.М.,
доктор філологічних наук, професор,
Бердянський університет менеджменту і бізнесу

СТИЛІЗАТОРСЬКІ ІГРИ З ФОРМОЮ: ІРРЕАЛЬНИЙ ВИМІР "ПОЕТИЧНОЇ ПРОЗИ" ЯРОСЛАВА ІВАШКЕВИЧА

Ранню прозову творчість Ярослава Івашкевича сміливо можна вважати, за визначенням самого автора, "стилістичним тренуванням" [2, 238], своєрідною еkleктикою різноманітних стилів, напрямів, течій, жанрів, філософських та естетичних концепцій тощо. Недивно, що збірку ранніх прозових творів, сповнених ліризмом і надзвичайним естетизмом, письменник називає "Поетична проза". Укладаючи твори, види яких складно визначити однозначно, Івашкевич намагався створити певну цілісність прозової модерністської спадщини. Умовно складові "Поетичної прози" можна поділити на дві частини – перша – стилізаторські твори зі специфічними казково-міфологічними художніми моделями, яка містить кілька прозових текстів "Втеча до Багдада" (видано в 1923, написано – в 1916 році), цикл "Легенди і Деметра" (1921), що складається з "Легенди про святого Меркурія Смоленського", "Легенди про вежу святого Василя", "Легенди про святу Бальбіну Невідому", з оповідань "Осілля учта", та "Деметра", вже окремо виділяється п'єса "Зенобія Пальмура" (1920), оповідання "Сім багатих міст Коція Невмирущого" (1921) та "Вечір у Абдона" (1923). Друга частина – есе-нарис, об'єднаних загальною назвою "Сентиментальні пейзажі".

Враховуючи багатовимірність "Втечі до Багдада", варто приділити особливу увагу саме цьому казково-екзотичному твору, який є типовою стилізацією пригодницько-любовного роману [3, 8]. У цьому романі-пастіші Івашкевич створює неповторну й найбільш казкову модель художнього світу, у якій гармонійно поєднується *Sacrum* і *Profanum*.

Літературна модель "Втечі до Багдада" є узагальненою авторсько-особистісною рефлексією мистецької особистості на тлі лімінального простору, його культури та історії, має відмінну структуру й засади функціонування. Такого типу тексти, уподібнюючись до культурного універсуму, створюються за моделями, що устоялися протягом довгого часу та є сукупністю художньо-поетичних засобів.

Ранній твір Ярослава Івашкевича є типовим пастішем, прикладом стилізації під східну усну народну творчість, зокрема "Тисячу й одну ніч", написаної в душі модерністської Молодої Польщі, зі складною, досить неясною інтригою на невиразному тлі, де рухаються люди-тіні, які марять про незнайдене / втрачене щастя. "Втеча...", яка раніше була задумана як віршована комедія, стала заповіддю "діонісійськості" Івашкевичевого письменництва. Саме багатогранність і багатозначність міфу про Діоніса, надзвичайно популярного в польській і світовій літературах, спровокувала авторське захоплення казкою / міфом / епосом.

Казкова поетика "Втечі" пов'язана не тільки з наближеністю до усної народної творчості (персоніфікація природи, гіперболізація, риторичні питання, повторювання, примітивна символізація, вживанні типово фольклористичних епітетів тощо), а й зі стилізацією простору (специфічні предмети і просторові елементи).

Наступний твір "Поетичної прози" – "Легенда про святого Меркурія Смоленського" з циклу "Легенди і Деметра" стилізований під давньоруський епос, що своєю формою нагадує билини. Традиційно для цього жанру у центрі часопростору загрози знаходиться

герой-воїн, захисник рідного краю, який віддає життя заради вітчизни у боротьбі з татарами.

"Легенда про вежу святого Василя" стилістично нагадує "Втечу до Багдада" й описує останні години життя двох воїнів-поетів, співців краси і слави міфічної цариці Константинополя Мелісандри. Традиційний казковий мотив подорожі, куди вирушили молодий рицар-англієць і француз з дипломатичною місією, є лише претекстом для експонування авторських філософсько-естетичних концепцій. Оточені ворогами герої жертвують своє життя Богові заради своєї любові, що стає символічним актом очищення від гріху.

"Легенда про святу Бальбіну Невідому" написана в епістолярному стилі з елементами колоніального роману. Обволікаючи у міфічні шати Івашкевич описує епізоди життя тубілки, яка прийняла християнство і загинула за віру.

Незважаючи на те, що три легенди ґрунтуються на різних культурних традиціях усі вони пов'язані з християнством.

З цього циклу вибивається оповідання "Осінь учта", основним принципом побудови художнього світу якого є накладання подвійної мотивації: першою з них є мотивація реалістична, а друга виникає з міфологічної площини [1, 87], пов'язаної з міфом про Діоніса і поганськими віруваннями східних слов'ян. Оповідання "Деметра" є логічним продовженням попереднього твору, у якому автор ототожнює грецьку богиню не тільки з родючістю, а й із сексуальною тілесністю. У двох цих оповіданнях міфічний часопростір асоціюється з Україною, де ще й досі живі язичницькі традиції.

Головною проблемою "Зенобії Пальмури" стає війна з прекрасним. У художній структурі твору вбивство "Уальдівської краси" виглядає, як необхідність, тому після нього має настати відновлення, свято життя, яке символічно подається, як опис київської весни – розквіт природи і вітальних сил. Життєва перемога візантійського Сходу над римським Заходом, а також спроби їхнього примирення на спільному просторі – мотив, відомий нам добре з "Осіньної учти" – в "Зенобії. Пальмури" ще виразніше підкреслюють значення України як терену зіткнення культурних традицій Орієнту й Окциденту.

Дилема життя і смерті, філософська естетика Ероса і Танатоса досконало висвітлена в оповіданні "Сім багатих міст Коцця Невмирущого". Утомлений власним безсмертям традиційний російський казковий персонаж Коццій, намагаючись пізнати смерть, вчиняє шість убивств у різних містах світу, через що прокляття посилюється – єдина жінка, яку він покохав умирає, прирікаючи його на вічну самотність.

Філософське трактування еротизму і тілесності, а також проблема швидкоплинності життя знайшли своє відображення у творі "Вечір у Абдона". Івашкевич створює неповторну атмосферу маленького містечка на українсько-польському пограниччі початку ХХ століття. Часопростір буденності й замкненості, позначений культурою тутешніх євреїв, стає місцем любовної драми і внутрішніх перетворень "маленької людини" з Кресів.

Отже, створені Івашкевичем художні моделі стилізаторських творів збірки "Поетична проза" мають виразні ознаки казкових і епічних творів. Такий принцип конструювання прози буде характерним майже усім подальшим творам цього автора, аж до так званого "розрахунку з модернізмом" – написання роману "Місяць сходить".

Казково-міфічна ірреальність художньої моделі "Поетичної прози" виявляється передовсім у художньо-смысловій та філософсько-естетичній площинах. Івашкевич майстерно поєднує традиційні фольклорні засади побудови художнього світу та сучасні тенденції естетичного переосмислення античної традиції. Автор не боїться експериментувати з формою поетичної прози, упроваджуючи у канву різножанрових творів античні мотиви у їхньому тогочасному розумінні, вагомі елементи російських, персидських казок, рицарського епосу та фольклорних творів єврейського народу й польсько-українського порубіжжя.

Застосовуючи класичну антиномію "свій" – "чужий" письменник вдало моделює художній світ культурно-цивілізаційного пограниччя, яке стає носієм низки філософсько-естетичних цінностей. Зрештою, на цій дихотомії ґрунтується просторова множинність і

конфронтаційний екзотизм казкового часопростору поетичних творів.

Література

1. Abramowska J. Na Ukrainie, nad morzem śródziemnym // Powroty Iwaszkiewicza. Pod red. A.Czyżak. – Poznań, 1999. – S. 83 – 92.
2. Iwaszkiewicz Jarosław. Proza poetycka. – Warszawa, 1980. – 345 s.
3. Zawada A. Jarosław Iwaszkiewicz. – Warszawa, 1994. – 422 s.